

Boedelonderzoek in Vlaanderen

Soly, Hugo. *Materiële cultuur te Gent in de 18e eeuw. Een terreinverkenning.* – Oostvlaamse zanten 63 nr. 1 (1988) p. 3-15.

Terryn, Caroline. *Tafelen en tafelgerei in Gent.* – Oostvlaamse zanten 63 nr. 1 (1988) p.15-32; 5 ill., 4 tab.

Ryckeghem, Jan van. *Eenvoud en raffinement. Kleding en sieraden te Gent.* – Oostvlaamse zanten 63 nr. 1 (1988) p. 33-50; 16 ill., 4 tab.

Pisters, Ine. *Gentse woninginterieurs uit de 18e eeuw. Bedden, tafels, toilet-, zit- en opbergmeubels.* – Oostvlaamse zanten 63 nr. 2 (1988) p. 71-80; 4 ill., 5 tab.

Bourgeois, Inez. *Dekoratieve voorwerpen en binnenhuisversiering te Gent in de 18e eeuw. Vloer- en wandbekleding, gordijnen, schilderijen, spiegels.* – Oostvlaamse zanten 63 nr. 1 (1988) p. 81-97; 3 ill., 5 tab.

In twee afleveringen van het tijdschrift *Oostvlaamse zanten* verschenen een vijftal artikelen waarin verslag wordt gedaan van de eerste resultaten van een boedelbeschrijvingsproject waar in 1981 door het seminarie van economische geschiedenis van de Gentse universiteit een aanvang mee is gemaakt. Vier van deze artikelen zijn samenvattingen van licentiaatsverhandelingen. Deze artikelen worden voorafgegaan door een inleiding van Hugo Soly, de begeleider van het project.

In zijn inleiding plaatst Soly het Gentse onderzoek in een breder Europees perspectief. Ook Gent bleek niet ongevoelig voor de ontwikkelingen op het gebied van de geschiedenis van het dagelijks leven die resulteerden in de 'ontdekking' van de boedelbeschrijving en de initiëring van grootschalige projecten rond deze bron in een groot aantal Europese landen. Deze projecten hadden meestal tot doel veranderingen in de materiële cultuur over een langere periode en over verschillende sociale groepen te bestuderen.

Soly wijst erop dat de boedelbeschrijving in België al langere tijd door historici, kunsthistorici en volkskundigen werd gebruikt. De specifieke kwaliteiten van de boedelbeschrijving, die schuilen in het systematische, seriële en sociaal-gedifferentieerde karakter van de bron werden daarin echter niet uitgebuit. Het Gentse project beoogt dit wel te doen.

Om dit te bereiken zijn een groot aantal staten van goed uit de stad Gent, alle daterend uit de achttiende eeuw bijeengebracht. De keuze voor Gent was aan de ene kant een praktische – boedelbeschrijvingen zijn er in zeer grote aantallen in het archief te vinden – en aan de andere kant uitvloeisel van de wens om innovaties zo snel mogelijk op het spoor te kunnen komen, iets wat in een grote stad eerder te verwachten valt dan op het platteland.

De vier artikelen zijn slechts eerste verkenningen, bedoeld om de bruikbaarheid van de boedelbeschrijving als bron te testen. Volgens Soly is men daarin ruimschoots geslaagd. De artikelen laten zien wat een goudmijn de boedelbeschrijvingen zijn voor de studie van de ontwikkeling van het huisraad. Daarin heeft Soly zeker gelijk, uit de vier artikelen is een schat van gegevens te halen over het eetgerei (Terryn), de kleding (Van Ryckeghem), de interieurs (Pisters) en de decoratie van de woningen (Bourgeois). De presentatie van deze gegevens zou echter aan kracht hebben gewonnen als er een duidelijkere coördinatie had plaatsgevonden. Nu ontbreekt het zowel aan een gemeenschappelijke overkoepelende vraagstelling als aan een gemeenschappelijk bronnenbestand.

Een duidelijke vraagstelling, behalve dan natuurlijk dat de verschillen en de veranderingen in de materiële cultuur bestudeerd werden, ontbreekt zowel bij Van Ryckeghem als bij Bourgeois,

terwijl Terryn en Pisters, in het nu toch wel kaalgesleten spoor van Elias, een veronderstelde voortschrijdende individualisering als uitgangspunt voor hun studies namen.

Ook de selectie uit het bronnenmateriaal is niet voor iedereen dezelfde geweest. Alle vier de auteurs houden wel dezelfde indeling van de inventarissen aan (arm, midden,rijk) en gebruiken daarbij dezelfde criteria (< £100; £100-£300; >£300 waarde boedel), maar gebruiken verschillende peildata. Hierdoor zijn overkoepelende conclusies helaas niet altijd te trekken.

Ondanks deze bedenkingen toch niets dan lof voor deze eerste verkenningen op het arbeidsintensieve terrein van de boedelbeschrijving. Er zijn door deze publicaties voor Vlaanderen een groot aantal gegevens boven tafel gebracht, gegevens die ondanks de bovengeschetste beperkingen nu al gebruikt kunnen worden voor enige algemenere conclusies over de ontwikkeling van de materiële cultuur. Hierbij is de door Terryn en Pisters veronderstelde lijn naar een steeds verder voortschrijdende verfijning en individualisering dan wel niet opzienbarend maar niettemin interessant. Ook in Gent bleek deze ontwikkeling sterk door te zetten in de achttiende eeuw, wat onder andere bleek uit de toename van het aantal (individuele) borden en de afname van het aantal (gemeenschappelijke) schotels, de introductie van de vork en de verspreiding van woonruimtes met een specifieke functie (zoals slaap- en kinderkamers). Deze ontwikkeling bleef niet beperkt tot de bovenlaag. Ook de armere Gentenaren aten aan het eind van de eeuw van hun eigen bord.

Een tweede opvallende lijn is de toenemende modegevoeligheid. Steeds vaker wil men nieuwe voorwerpen in huis. Aan deze trend doen zelfs de armen, ondanks hun dalend inkomen, volop mee.

Beide 'trends' sluiten aan op de bevindingen van onderzoekers in andere Europese landen en bevestigen daarmee dat al in die tijd een gemeenschappelijke Europese cultuur doorzet die zich niet beperkt tot de toplaag.

Belangrijk zijn de resultaten echter in het bijzonder voor het Nederlandse onderzoek. Voor het eerst kunnen de bevindingen van Nederlandse onderzoekers afgezet worden tegen materiaal uit een nauw verwant, maar toch buiten de staatsgrenzen vallend gebied. Een eerste indruk daarbij is dat die staatsgrenzen weinig invloed gehad lijken te hebben. Niet alleen bij de rijken maar ook bij de groepen daaronder vertoont de materiële cultuur grote gelijkenis met de Hollandse van die tijd (zie Th. Wijsenbeek-Olthuis, *Achter de gevels van Delft. Bezit en bestaan van rijk en arm in een periode van achteruitgang (1700-1800)* (Hilversum 1987) en H. van Koolbergen, 'De materiële cultuur van Weesp en Weesperkarspel', *Volkkundig bulletin* 9 (1983) 3-39). Eén verschil sprong echter direct in het oog. De grote hoeveelheden porselein die zowel in Delft als in Weesp werden aangetroffen ontbraken in Gent. – Hans van Koolbergen.

Alver, Bente Gullveig, en Torunn Selberg. *Folk medicine as part of a larger concept complex.* – ARV. Scandinavian yearbook of folklore 43 (1987) p. 21-44.

Volksgeneeskunde wordt vaak opgevat als een afzonderlijke culturele categorie, als een soort 'volkse' variant op de officiële geneeskunde. Deze opvatting is achterhaald, menen de schrijvers van dit artikel. Recent onderzoek leert namelijk dat sommige volksgeneeskundige praktijken pas te begrijpen zijn als ze worden geplaatst binnen een veel bredere conceptuele context. Volgens de beide auteurs valt deze context ongeveer samen met die van het volksgeloof, een stelling die zij inzichtelijk maken met behulp van reeds gepubliceerd materiaal over het traditionele geloof in de boerensamenleving van Noorwegen. Alver en Selberg komen tot drie conclusies: (a) ziekte blijkt in het volksgeloof een sterk straffende gevoelswaarde te hebben, (b) er is een opvallende relatie tussen ziekte en de straffende en vernietigende krachten van trollen en heksen, (c) de houding tegenover ziekte en straf moet gezien worden tegen de achtergrond van de drie centrale waarden binnen het heersende cognitieve systeem: voortplanting, levensonderhoud en gezondheid.

Bergmann, Werner, und Rainer Erb. "Die Juden sind bloß toleriert". *Widerstand der christlichen Umwelt gegen die Integration der Juden im frühen 19. Jahrhundert.* – Zeitschrift für Volkskunde 83 nr. 2 (1987) p. 193-218.

Bergmann en Erb zien de problemen bij de emancipatie van de joden in Duitsland in de periode 1800-1850 in de eerste plaats als een religieus, in de tweede plaats als een economisch conflict. In de sterk van het christendom doordrongen samenleving werd op alle niveaus (bijvoorbeeld ook in het verenigingsleven) de joodse integratie geblokkeerd door ambivalente gevoelens van wantrouwen en superioriteit tegenover de joodse religie. Daarnaast deed vrees voor concurrentie op de arbeidsmarkt bestaande vooroordelen voortleven.

Beukers, M.P. *'Spoelluden om die stat dairmede te eren'. Stadsspeellieden in Utrecht in de vijftiende eeuw.* – Jaarboek Oud-Utrecht 1988, p. 35-52; 4 ill.

Beukers geeft een beeld van taak en sociale positie van de Utrechtse stadsmuzikanten in de vijftiende eeuw. Hij baseert zich vooral op de rekeningen van het toenmalige Utrechts stadsbestuur, de zgn. kameraarsrekeningen. Uit deze rekeningen valt af te leiden, dat er vanaf 1402 steeds één of twee trompers en twee of drie pijpers in dienst van het stadsbestuur zijn geweest. De trompers bedienden zich van metalen blaasinstrumenten, een overgangsvorm tussen trompe en trombone, de pijpers van eenvoudige houten fluiten. Hun taak kwam neer op het begeleiden van o.a. processies, schietwedstrijden, tafel- en dansfeesten, liturgische vieringen, uitstapjes van het stadsbestuur, veroordelingen en terechtstellingen, het in- en uitblazen van de jaarmarkt. In 1489 werd bovendien een begin gemaakt met het verzorgen van concerten. Over het repertoire bij al deze gelegenheden is niets bekend. De betaling voor hun diensten vond plaats in zowel geld als natura (kleding en wijn). Honorering, en dus sociaal aanzien, stegen in de loop van de eeuw naar die van de stadsbodes.

Blécourt, Willem de. *Een duivelbanner in Wolvega.* – Volkscultuur 5 nr. 3 (1988) p. 30-39.

Schlüter, Dick. *De invloed van trekarbeid op een heksengeschiedenis.* – Volkscultuur 5 nr. 3 (1988) p. 40-51, 2 krt., 2 foto's.

Door een oorspronkelijk handschrift met een verhaal uit het Overijsselse Breklenkamp over een Friese duivelbanner uit de negentiende eeuw naast de versie van Sinninghe te leggen toont De Blécourt de vrijheden aan die Sinninghe zich permitteerde bij de weergave van een tekst. Vervolgens probeert De Blécourt met behulp van krant artikelen uit die tijd de desbetreffende duivelbanner te identificeren. In aansluiting op dit artikel tracht Schlüter te reconstrueren hoe het mogelijk geweest is dat mensen uit het Nederlands-Duitse grensgebied in de vorige eeuw kennis hadden van het bestaan van een Friese duivelbanner. Hij zoekt de verklaring in een combinatie van trekarbeid en de wijze waarop de Overijsselse nabuurschap functioneerde.

Carroll, Michael P. *'The castrated boy'. Another contribution to the psychoanalytic study of urban legends.* – Folklore 98 nr. 2 (1987) p. 216-225.

Carroll zoekt in penisnijd de verklaring voor het in verschillende plaatsen in Amerika opgetekende verhaal over een vijfjarige gecasteerde jongen. Het ontstaan van dit verhaal, dat sinds de jaren '60 verteld wordt, brengt hij in verband met de emancipatie-beweging in deze periode. Het fungeert als een verkapte goedkeuring voor het onbewuste verlangen van vrouwen een man te castreren. Zolang de discussie over de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen voortduurt, zullen volgens Carroll dergelijke gruwelverhalen populair zijn.

Clerkx, Lily E. *Vaders en dochters in sprookjes.* – Amsterdams sociologisch tijdschrift. 15 nr. 2 [Themanummer 'Dilemma's in vrouwenlevens. De sociologie van emoties'] (1988) p. 266-290.

Clerkx vergelijkt sprookjes die als thema de vader-dochterrelatie hebben met de resultaten van het recente gezinshistorisch onderzoek. Bovendien gebruikt ze deze sprookjes om meer te weten te komen over de opvattingen over de vader-dochterrelatie in de periode van de middeleeuwen tot

ongeveer 1800. De teksten die ze hiervoor analyseerde waren afkomstig uit verschillende zestiende- tot negentiende-eeuwse uitgaven (van Basil tot Grimm). Helaas ontbreekt in haar beschouwing enige kritiek op de bruikbaarheid van sprookjes voor dit soort onderzoek.

Deneke, Bernward. *Sage und Geschichte im 19. Jahrhundert.* – Jahrbuch für Volkskunde NF 11 (1988) p. 67-82.

In de negentiende eeuw heeft zich in Duitsland onder historici een hevige strijd afgespeeld over de vraag of de sage historische betrouwbaarheid toegekend kon worden. Zelfs gevestigde historici beschouwden sagen als betrouwbare bronnen. Pas aan het eind van de negentiende eeuw wordt de kritiek zo grondig geformuleerd dat vanaf die tijd de sage als bron voor het construeren van een historische werkelijkheid heeft afgedaan, althans bij geschiedkundigen. Bij volkskundigen lijkt die kritiek soms zelfs nu nog niet te zijn doorgedrongen. Als men de sageverzamelingen die de laatste vijftien jaar zijn verschenen bekijkt, grijpen die weer al te vaak terug naar romantische vroeg negentiende-eeuwse concepties.

Droppová, L'ubica. *Zur Problematik des gegenwärtigen Liederrepertoires und des Liedergeschmacks im slowakischen Dorf.* – Ethnologia Slavica 20 (1988) p. 73-87; 3 tab.

Uit veldwerk en schriftelijke enquêtes in dorpen in verscheidene delen van Slowakije blijkt dat volksliederen vergeleken met andere muzikale genres in het begin van de jaren tachtig nog even hoog staan aangeschreven als in het begin van de jaren zestig, toen eveneens onderzoek werd verricht naar muzikale voorkeuren. Deze constatering geldt, met enige variatie afhankelijk van de leeftijd van de respondenten, zowel het zelf zingen van volksliederen als de kennis van en de houding tegenover deze liederen. De auteur wijst erop dat de muziekuitzendingen van radio en televisie enerzijds een nivellerende invloed op het volkslied hebben uitgeoefend, anderzijds ertoe hebben bijgedragen dat het eigen karakter van locale of regionale volksliederen werd benadrukt.

Gielis, Marcel, m.m.v. Thijs Caspers en Gertjan Jorissen. *Leven en dood, liefde en geloof in Baarle-Hertog-Nassau. Historisch-antropologische verkenningen.* – Taxandria 60 (1988) p. 123-235; 3 ill., 5 graf.

Aan de hand van archivalia van kerkelijke rechtbanken en van testamenten geven de auteurs een beeld van de veranderingen in de houding tegenover seksualiteit, de dood en het hiernamaals in Baarle van de vijftiende tot en met de achttiende eeuw. Een opmerkelijk gegeven is dat de secularisatie, tot uiting komend in o.a. de bepalingen in testamenten, zich in Baarle in de eerste helft van de achttiende eeuw in sterkere mate heeft voorgedaan dan in Leuven, Parijs of Marseille, waarover eveneens studies op grond van testamenten zijn verschenen. Als mogelijke verklaring hiervoor wijst Gielis op de protestantse invloed van Staats-Brabant, de afgenomen ijver van de geestelijkheid en op het voortbestaan van niet-christelijke, magische denkbeelden. Van deze laatste geeft hij een schets met behulp van volkskundige en theologische literatuur.

Goossen, Theo J.G. *Mariabedevaarten in het voormalige hertogdom Kleef en het ontstaan van de devotie te Kevelaer.* – Jaarboek Achterhoek en Liemers 1989, p. 86-104; 7 ill.

Goossen geeft een overzicht van de bedevaarten naar Maria-oorden aan weerszijden van de huidige Nederlandse grens, ter hoogte van de provincie Gelderland en N.-Limburg. Achtereenvolgens behandelt hij in kort bestek het ontstaan en het verdere verloop van de Mariaverering in Ginderich, Mariënbaum, Oud-Zevenaar en Kevelaer.

Griebel, Armin. *Wittelsbacher Trachtenpolitik nach 1848. Eine Initiative des Königs und die Reaktion seiner Verwaltung.* – Jahrbuch für Volkskunde NF 11 (1988) p. 105-133.

In Beieren werd in het midden van de negentiende eeuw de klederdracht krachtig gestimuleerd door koning Maximilian II. Griebel laat zien welke maatregelen genomen werden om de klederdracht meer ingang te doen vinden en welke kritiek de koning daarbij te verduren kreeg. Vooral door toedoen van de uitvoerende ambtenaren, die belangrijkere zaken op hun agenda hadden, waren de resultaten mager. Wel heeft de koninklijke politiek de stimulans gegeven tot het oprichten van vele klederdrachtverenigingen.

Hakkert, Tijs. *Het geluid van een omgang. Een beschouwing over de Stille Omgang in de periode 1945-1988.* - Skript 10 nr. 3 (1988) p. 131-142.

De traditie van de Stille Omgang in Amsterdam, in de jaren tachtig van de negentiende eeuw nieuw leven ingeblazen uit de behoefte zich als katholieke (leken)groep te manifesteren tegenover de protestanten, bereikte in de jaren vijftig tijdens de koude oorlog, toen het communisme als reële bedreiging voor zowel natie als religie werd beschouwd, zijn hoogtepunt (80.000 deelnemers). Het ontbreken sindsdien van een vijand waartegen de bedevaartgangers als katholieken stelling kunnen nemen verklaart volgens de auteur de teruggang in het aantal deelnemers.

Hartog, A.P. den, e.a. *Een analyse van 85 jaar voedingsmiddelenadvertenties. Voedingsinformatie in reclame.* - Voeding 50 nr. 8 (1989) p. 224-229.; 2 tab., 3 fig.

Voor veel consumenten vormt de reclame een van de belangrijkste informatiebronnen over voedsel. De uiteindelijke invloed van de reclame op de voedingsgewoonten is echter moeilijk te meten. Wel kan nagegaan worden wat voor type voedingsinformatie er in reclame verschaft wordt. Dit artikel geeft de resultaten van een onderzoek naar de verschuivingen in de inhoud van de voedingsadvertenties in vijf dames- of gezinsbladen in de loop van deze eeuw. Nagegaan werd vooral, in hoeverre er voedingswetenschappelijke informatie werd gegeven.

Heupers-Nuij, Mineke. *Bij het werk van Engelbert Heupers (1906-1978).* - Volkscultuur 5 nr. 3 (1988) p. 52-62, 3 foto's, bibliografie.

Korte beschrijving van leven, werkwijze en publikaties van de streekdeskundige (te weten Soest en omgeving) Engelbert Heupers.

Jakubíková, Kornélia. *Customary traditions of contemporary wedding in Slovakia.* - Ethnologia Slavica 20 (1988) p. 33-47.

De schrijfster geeft, op grond van haar onderzoek in een twintigtal dorpen in het noordelijk deel van Slowakije, een globaal overzicht van de veranderingen die zich gedurende de afgelopen halve eeuw hebben voorgedaan in de viering van een bruiloft. Zij stelt o.a. vast dat het aantal traditionele, met de landbouw verbonden gebruiken over het algemeen is afgenomen, maar dat de norm om een huwelijk publiekelijk, onbekrompen en, wat betreft de geschenken en de uitnodigingen aan het diner, op basis van wederkerigheid te vieren is blijven bestaan. Tegenwoordig spelen bij een bruiloft de wederzijdse families, de jongelingschap of de dorpsgemeenschap als geheel nauwelijks meer een rol. Het feest blijft beperkt tot de naaste familie, in het bijzonder de ouders, en de speciaal door het bruidspaar uitgenodigde gasten. Vergeleken met vroeger heeft de bruidegom nu een gelijkwaardige positie aan die van de bruid gekregen in de feestviering. Voor deze ontwikkelingen acht de auteur nieuwe opvattingen over de verhouding tussen de sexen en sociaal-economische veranderingen in de dorpen verantwoordelijk.

Kooi, Jurjen van der. *Volkverhaal en sage. Definities, afbakening, valkuilen en mogelijkheden.* - Driemaandelijks bladen 40 nr. 3/4 (1988) p. 173-187.

Met als uitgangspunt een recente voordracht van Hans de Waardt, 'Toverrij: nieuwe vragen, nieuwe bronnen', behandelt Van der Kooi enkele in deze voordracht aan de orde gestelde proble-

men t.a.v. het verschijnsel 'volksverhaal'. Vooral gaat hij theoretiserend in op de definitie van dit begrip en op de vraag in hoeverre de volksvertelling bruikbaar is als bron voor historisch onderzoek.

Lysaght, Patricia. *'When I makes tea, I makes tea...': Innovation in food – the case of tea in Ireland.* – *Ulster folklife* 33 (1987) p. 44-71; 4 ill.

Met behulp van diverse bronnen heeft Lysaght de introductie van thee sinds de zeventiende eeuw in Ierland bestudeerd en de wijze waarop deze voor dit land sociaal zo belangrijke drank zich langzamerhand in de verschillende streken over de sociale groepen (van hoog naar laag) heeft verspreid. Speciale vermelding verdient het feit dat ze daarbij ook gebruik heeft gemaakt van in totaal 68 mondeling overgeleverde volksverhalen, waaruit de verspreiding en de sociale context van thee afgeleid konden worden.

Matuschka, Michael E. von. *Volkshelkundige Veterinäre im Gefüge neuzeitlicher Heilversorgung im deutschen Sprachgebiet.* – *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 84 nr. 1/2 (1988) p. 1-34; 4 ill.

De auteur geeft een overzicht van de geneeskundige praktijken in het Duitse taalgebied, met speciale aandacht voor de rol die diergeneeskundigen, onder wie schaapherders, castrateurs, wond- en botbreukdeskundigen, speelden in de humane geneeskunde.

Newall, Venetia J. *The adaptation of folklore and tradition (Folklorismus).* – *Folklore* 98 nr. 2 (1987) p. 131-151.

Na een weergave van de opvattingen van verschillende Europese volkskundigen over verschijnsel folklorisme (het cultiveren en exploiteren van elementen uit de volkscultuur) geeft Newall voorbeelden uit Engeland van dergelijke kunstmatig in stand gehouden en gevormde tradities op het gebied van voeding, volksgeloof, feesten, en dergelijke. Zij concludeert in navolging van onder andere H. Bausinger dat folklorisme een fenomeen van alle tijden is, dat als volwaardig onderdeel van de volkskunde onderzocht moet worden, vooral op zijn functie in de samenleving.

Otterloo, Anneke H. van. *Het regime van dik en dun. Moeders over voeding en opvoeding.* – *Amsterdams sociologisch tijdschrift* 15 nr. 4 (1989) p. 608-633.

Van Otterloo heeft onderzoek gedaan naar verschillen in gevoelens en opvattingen over smaak, voedselkeuze en corpulentie bij moeders met kinderen van zes tot twaalf jaar uit verschillende sociale groepen (met name uit middengroepen en uit arbeidersgroepen die òf loon ontvingen òf van een uitkering leefden). Daarbij gaat ze niet alleen uit van Bourdieus theorie dat iemands smaak en houding tegenover voedsel klassegebonden is, maar ook van Elias' civilisatietheorie die – toegepast op haar onderwerp – inhoudt dat dik zijn onder maatschappelijke druk steeds meer als niet gewenst wordt beschouwd en dat met name de hogere groepen, bij wie corpulentie in het verleden het meest voorkwam en status had, zich van de overige groepen proberen te onderscheiden door hun eetlust te beheersen. Deze zienswijzen lijken door haar onderzoeksmateriaal, dat uit 46 interviews bestaat, bevestigd.

Petzoldt, Leander. *Zur Phänomenologie und Funktion der Sage. Möglichkeiten der Interpretation von Volkssagen in der Gegenwart.* – *Lares* 13 nr. 4 (1987) p. 455-472.

In dit artikel bespreekt Petzoldt in het kort een aantal benaderingswijzen vanwaaruit het sagenonderzoek beoefend kan worden. Hij behandelt de morfologische werkwijze, het onderzoek naar stof- en motiefgeschiedenis, de psychologische benadering, waarbij sagen gezien worden als concretiseren van angsten, als neerslag van niet rationeel op te lossen ervaringen, en de richting die sagen als cultuurindicatoren beschouwt en als bron gebruikt om vroegere culturen te re-

construeren. Petzoldt is zelf voorstander van een meer functionele aanpak. Aan de hand van het voorbeeld van het type sage waarin de overtreder van de heersende orde na zijn dood op bovennatuurlijke wijze wordt gestraft, maakt hij duidelijk dat deze zogenaamde normbevestigende sagen de functie hebben om bepaalde sociale en menselijke conflicten op te lossen.

Sauermann, Dietmar. *Die Volkskundliche Kommission für Westfalen.* – Westfälische Forschungen 38 (1988) p. 167-185.

De geschiedenis van de Volkskundliche Kommission für Westfalen wordt door Sauermann vanaf de oprichting in 1928 tot aan de dag van vandaag beschreven. Hij volgt hierbij niet alleen de grote lijnen aan de hand van de veranderende wetenschappelijke inzichten, maar geeft ook een opsomming van de verschillende deelgebieden waarop de commissie zich in de loop van de tijd heeft bewogen.

Schiffmann, Aldona Christina. *The witch and crime: the persecution of witches in twentieth-century Poland.* – ARV. Scandinavian yearbook of folklore 43 (1987) p. 147-165.

Op het Poolse platteland is het geloof in magie, toverij en hekserij nog steeds springlevend, zelfs vinden er nog heksenprocessen plaats, aldus de schrijfster van dit artikel. Zij baseert deze bewering op een aantal interviews die zij recentelijk hield onder de plattelandsbevolking van Oost- en Zuidoost-Polen, en op een zevental 'case-studies' uit de Poolse dagbladders in de periode 1926-1984. Uit haar bevindingen blijkt dat de *structuur* van de magische plattelandstradities nog vrijwel onveranderd is gebleven sinds de laatste officiële heksenprocessen (eind achttiende eeuw), terwijl de *ideeën* over bovennatuurlijke machten zich wél voortdurend plegen aan te passen bij de veranderende sociaal-historische situatie. De vraag is waaraan dit volksgeloof zijn (voort)bestaan dankt. Wat de kerkelijke geloofstraditie betreft wordt er op het Poolse platteland van oudsher een andere gedraglijn gevolgd dan in de stedelijke centra, betoogt Schiffmann. Een te strikte naleving van de officiële christelijke doctrine achtte men op het Poolse platteland niet haalbaar. Men volstond met het 'kanaliseren' van de boerentradities onder christelijke vlag, waarbij nieuwe externe symbolen werden gebruikt voor traditionele doeleinden. Het verbaast dan ook niet, meent de schrijfster, dat men in de (stedelijke) kranteberichten het berechten van heksen als misdadig kwalificeert, terwijl uit de (plattelands)interviews blijkt dat men wel hekserij als een misdaad opvat, maar dus niet de berechting ervan.

Schmidt, Michael. *Handel und Wandel. Über jüdische Hausierer und die Verbreitung der Taschenuhr im frühen 19. Jahrhundert.* – Zeitschrift für Volkskunde 83 nr. 2 (1987) p. 229-250.

Op grond van gerechtelijke verslagen, plaatsbeschrijvingen en autobiografisch materiaal schetst Schmidt de rol van de joodse marskramerhandel bij de opkomst van de markteconomie op het platteland in Duitsland in de eerste helft van de negentiende eeuw. De uit zijn bronnen naar voren komende 'massale' verspreiding van door marskramers aangeboden luxeartikelen als zakhorloges, zilveren gespen en pijpen met beslag wijst volgens Schmidt op een verandering in de cultuur van de plattelandsbevolking. Zijn mening dat deze voorwerpen niet alleen als prestige-, maar vooral ook als beleggingsobject dienden, lijkt me te verdedigen. Dat Schmidt zijn gegevens niet heeft getoetst aan een objectieve bron als de boedelbeschrijving, doet echter sterk afbreuk aan de waarde van zijn betoog. – E. D.

Seidenspinner, Wolfgang. *Mythen von historischen Sagen. Materialien und Notizen zum Problemfeld zwischen Sage, Archäologie und Geschichte.* – Jahrbuch für Volkskunde NF 11 (1988) p. 83-104.

De laatste tijd is de mythe weer het onderwerp van wetenschappelijke discussie geworden. Uitdrukking van een tijdgeest waarin niet alleen objectiviteit en rationaliteit belangrijk worden gevonden, maar ook een plaats wordt ingeruimd voor subjectiviteit en emoties. Ook sagen mo-

gen zich verheugen in een hernieuwde waaardering. Seidensspinner gaat na wat het historisch waarheidsgehalte van enkele bekende Duitse sagen is. Hij concludeert dat het van sommige mogelijk zou kunnen zijn dat er een historische kern aanwezig is, van enkele andere blijkt echter overduidelijk dat de verhalen van recente datum zijn en niets met een historische gebeurtenis te maken hebben.

Belangrijker dan de eventuele 'ware' elementen die er in een sage zouden kunnen zitten is volgens Seidensspinner echter dat de basis van een sage altijd in het heden ligt. De verteller gebruikt structuren, beelden en culturele waarden van z'n eigen tijd voor de verklaring van iets dat op dat moment de gemeenschap bezighoudt. Of de geschiedschrijving daarin zo wezenlijk anders is, lijkt Seidensspinner aan het eind van zijn betoog, waar hij Roland Barthes citeert, zelf ook te betwijfelen.

Skovierová, Zita. *Contemporary neighbourly relations and their traditional expression in Slovakia.* – *Ethnologia Slavica* 20 (1988) p. 49-61.

Tijdens haar veldwerk in dorpen in het noordwesten van Slowakije en in voorsteden van Bratislava heeft de schrijfster vastgesteld dat tussen burenhulp in de sfeer van het werk tegenwoordig vrijwel niet meer voorkomt. Dit geldt ook voor de norm dat sociale contacten zich bij voorkeur tussen burenhulp moeten afspelen. Toch is de nabuurschap als zodanig niet geheel verdwenen. Er bestaan nog talrijke incidentele contacten tussen burenhulp, die doorgaans bereid zijn tot kleine diensten zoals op kinderen passen, planten en huisdieren verzorgen bij afwezigheid en het meenemen van boodschappen. Het meest gewaardeerd wordt de mogelijkheid om in noodgevallen op burenhulp te kunnen terugvallen. Een opmerkelijk verschijnsel is dat de burenhulp bij het bouwen van een huis weer toeneemt, zelfs in gebieden waar dit vroeger ongebruikelijk was. De auteur schrijft de verschuivingen in het karakter van de nabuurschap toe aan sociaal-economische veranderingen in het gebied.

Theuwissen, Jan. *Volkskunde 100 jaar.* – *Volkskunde* 89 nr. 4 (1988) p. 258-265.

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het tijdschrift *Volkskunde* werden in oktober 1988 in Bokrijk drie korte lezingen gehouden. Theuwissen sprak over leden van de redactie die hun stempel op de inhoud van het tijdschrift hebben gedrukt.

Dit nummer bevat eveneens de tekst van de lezing van *Marcel van den Berg*, die liet zien dat *Volkskunde* zich omstreeks 1888, vergeleken met andere Vlaamse volkskundige tijdschriften, onderscheidde door z'n wetenschappelijk en politiek gezien vrijzinnige karakter (266-275), en van *Stefaan Top*, die een karakteristiek gaf van het volkskundig onderzoek in de negentiende eeuw in enkele andere Europese landen en in de Verenigde Staten (276-284).

Wolf-Knuts, Ulrika. *Modern urban legends seen as migratory legends.* – *ARV. Scandinavian yearbook of folklore* 43 (1987) p. 167-179.

Lange tijd ging men ervan uit dat een volksage typisch iets is van het platteland en van lang geleden. Verzamelaars hadden dan ook slechts oog voor exemplaren die aan deze twee criteria voldeden. De laatste decennia is men zich ook gaan interesseren voor sagen van recentere datum, die bovendien eerder in een stedelijk milieu leken te gedijen dan in een plattelandsmilieu. Men duidde deze categorie sagen bij voorkeur aan met 'moderne stadssagen' (modern urban legends). De schrijfster van dit artikel vraagt zich af of deze benaming wel helemaal correct is. Zij komt na bestudering van de literatuur tot de conclusie dat men de bedoelde categorie eigenlijk noch 'modern' kan noemen noch 'stads'sage'. Ten eerste blijken deze sagen soms al een overlevering van vele generaties achter de rug te hebben voordat men ze optekende, ten tweede blijken ze zich over grote geografische ruimten te kunnen verspreiden. Wolf-Knuts stelt dan ook voor voortaan liever te spreken van 'zwerfsagen' (migratory legends).